

konularak derisinin üzerine serpiştirilen kum ve buğday gibi küçük şeylerin titreşiminden düşmanın lağım kazıp kazmadığının anlaşılmasıydı (Danişmend, II, 84).

Davul zaman bildirmede de kullanılmıştır. Evliya Çelebi XVII. yüzyılda kervansaray, han, bekâr odaları, sur ve şehir kapılarının belirli saatlerde "derbend davulu" nun çalınmasıyla kapatıldığını yazmaktadır. Ramazanlarda sahur vaktinde halkın davulla kaldırılması ise halen sürdürülen bir gelenektir. Cirit, çevgân ve bugün de olduğu gibi yağlı güreş müsabakaları daima davul-zurna eşliğinde yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lugâti't-Türk Tercümesi, III, 165, 413 vd.; *Lisânü'l-'Arab*, "kvb" md.; Clason, *Dictionary*, s. 439; Steingass, *Dictionary*, s. 809; F. Kluque, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin 1975, s. 768; *Webster's Third*, s. 136; *Müsned*, I, 274, 289, 350; II, 158, 165, 168; İbn Mâce, "Nikâh", 21; Ebû Dâvûd, "Eşribe", 5, 7, "Edeb", 52; Vâkıdî, *Meğâzî*, I, 208, 225; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 220; Taberî, *Câmî'ü'l-beyân* (Bulak), XXI, 41; Yüsf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig II: Çeviri* (trc. Reşid Rahmeti Arat), Ankara 1988, s. 18, 86; Gazzâlî, *İhyâ'* (Beyrut), II, 271-273; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, IV, 207; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahikâmü'l-Kur'ân*, II, 1493-1494; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1400/1980, s. 108, 109; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts., s. 231-232, 340, 398, 446-447; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, I, 662; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, IV, 7-8; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, bk. fihrist "tablhâne", "kûsât"; *Dede Korkut* (nşr. Muharrem Ergin), Ankara 1958, s. 63, 112, 120, 132, 263, 270, 285; Ebû Tâlib el-Mufaddal, *Kitâbü'l-Melâhî ve esmâ' ihâ*, Kahire 1985, s. 14; Ahmed b. Muhammed el-Heysemî, *Keffû'r-ra'âc*, Beyrut 1986, s. 98-104; Bâbü, *Babur-nama* (trc. Annette Beveridge), Lahor 1987, s. 155, 337, 369, 628; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 632-644; Abdülğanî en-Nablusî, *İzâhu'd-delâlât ft semâ' i'l-âlat*, Dımaşk 1981; H. G. Farmer, *Turkish Instruments of Music in the Seventeenth Century*, Glasgow 1937, s. 17-18; a.mlf., "Davul", *İA*, III, 498-501; a.mlf., "Tabl-hâne", a.e., XI, 604-610; Danişmend, *Kronoloji*, I, 4; II, 84; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 273-274; Mahmud Ragıp Kösemihal, *Türk Askeri Müzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, I, 40; a.mlf., "Mehterhane ve Davul-Zurnalı Halk Oyunları", *TFA*, V/106 (1958), s. 1697-1699; A. Parrot, *Sumer*, München 1962, s. 233; v. Soden, *AHW*, III, 1320, 1376; Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara 1982, s. 165-173; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Ankara 1987, VIII, 1-238; Talât Tekin, *Orhon Yazıtları*, Ankara 1988, s. 149; A. Muhibbe Darga, *Hitit Sanatı*, İstanbul 1992, s. 251, 341, 342; A. de Lamartine, *Aşiretten Devlete: Türkiye Tarihi* (trc. Mehmet Reşat Uzman), İstanbul, ts., I, 61; M. Tayyib Gökbilgin, "Osman I", *İA*, IX, 442; A. E. Crawley, "Drums and Cymbals", *ERE*, V, 89-93.

NEBİ BOZKURT

□ MÜSİKİ. Davul, tokmak ve ince bir çubukla vurularak çalınan, her iki yüzüne deri gerilmiş silindirik şeklindeki bir tahta kasnaktan ibarettir. Genellikle tokmak tarafında kalın, çubuk tarafında daha incesi tercih edilmek üzere keçi veya dana derisi kullanılır. Bazı yerlerde, titreşimli değişik bir ses elde etmek için tokmak yüzüne deriye dokunacak şekilde bir ip gerilmektedir. Davul kasnağı için çam, köknar, ıhlamur, kavak ve daha çok da ceviz veya gürgen ağaçları kullanılır. Kasnağın üzerine, organla çapraz olarak karşılıklı bağlanmış iki çember geçirilir ve organlar belirli oranlarda gerilerek kenarları çemberle kasnak arasına sıkıştırılmış olan derilerin ses düzeni sağlanır. Kasnak ipleri genellikle ketenden yapılır; nâdiren kayış veya örme kıl ip kullanıldığı da görülmektedir.

Kayıla sol omuza asılarak çalınan davulda kasnak sol baldıra yaslanmakta ve üst kısmından, parmaklarının arasında çubuk bulunan sol elin aya tümseğiyle desteklenerek sabitleştirilmektedir; tokmağı kullanan sağ el ise tamamen serbesttir. Yekpâre ağaç olan tokmağın ucu 6 rakamı gibi kıvrılarak topuz yapar ve bu kısma güdük denir. Tokmak, güdük ağacın düğümlü ve yumrulu yerine gelecek şekilde daha çok yabancı armuttan veya yabancı gül ağacının kökünden yapılır. Anadolu'nun bazı bölgelerinde meçik, çöven ve zompak gibi adlarla anılan tokmağın ortalama boyu 40 cm. kadardır ve vuruşlarına da çöven denir. Tokmağın yardımcı ve tamamlayıcısı durumunda olan çubuk ise sol elin baş ve işaret parmaklarının ucu ile davula dayanmış şekilde tutulur ve diğer parmakların yardımıyla vurularak tokmağın karşısında ritmin devamını sağlar. Genellikle çabık, bazı yörelerde çıldırğı, çılbr, çırıpı veya zıpcık denilen çubuk, esneklik de göz önüne alınarak ardıc ve-

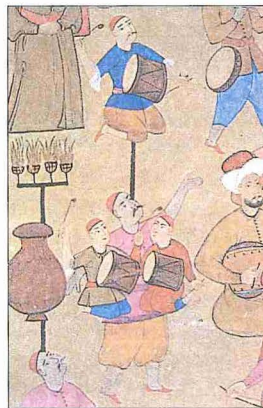

Davulcu
(Türkische
Gewänder
und Osmanische
Gesellschaft,
İstanbul 1966,
levha 61)

ya kızılık gibi sert ağaçların dallarından kesilir ve uzunluğu tokmağınkinden 1-2 cm. kadar kısa olur.

Kasnak ve çap olarak iki ölçüsü bulunan davulun boyutları geçmişten günümüze bazı değişikliklere uğramıştır. 1526, 1650, 1711, 1732, 1821 yıllarındaki mehterhaneler ve çeşitli minyatürler incelendiğinde davulun kasnak genişliğinin çapından daha fazla olduğu anlaşılmakta, XIX. yüzyıldan itibaren ise kasnağın daraldığı, çapın genişlediği görülmektedir. Bugünkü ortalama ölçüler çap için 50, kasnak genişliği için 30 cm. civarındadır. Güney Anadolu'daki Türkmen oymakları arasında biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki çeşit davul kullanılır ve bunlardan büyük olanına kaba davul, küçüğüne de cura davul veya davulbaz adları verilir. Kars bölgesinde ise normal davuldan daha küçük bir davul türü bulunmakta ve yere yatık olarak konulup elle çalınmaktadır; bu durumda çalınan davul konuşur gibi okuyuşlarda (resitatif) hafif bir sesle nüansları yürütür.

Mahmud Ragıp Kösemihal, Asya Şamanlığı'nda şaman davulunun bir adının da bar olduğunu söylemektedir. Buna göre bazı Doğu Anadolu illerinde davul-zurna eşliğinde oynanan halay çeşitlerinin genel adı olan barın ve ayrıca Erzurum'daki davulcunun hem çalıp hem oynadığı davul barında geçen bar kelimesinin aslında davul anlamını taşıdığı anlaşılmaktadır. Öte yandan davulcunun halay halkası ortasında davulunu döve döve ve aynen bir şaman gibi tek başına oynaması Anadolu'da çok rağbet görmüş bir gelenektir; bu geleneğin de önce Asya'dan çıktığı ve Selçuklular'a kadar uzandığı rivayet edilir. Yine Kösemihal, İspanyol seyyahı Klavio'nun XV. yüzyıl başlarında bir Erzurum köyünün meydanında davullarını döverek dolaşan tekke dervişlerini gördüğünü nakleder (*Türk Halk Oyunları Kataloğu*, s. 142).

Bir düğün
alayı
minyatüründe
canbazlık
yapan
davulcular
(Seyid Vehbi,
Surnâme,
TSMK, III. Ahmed,
nr. 3593)

Eski ramazanlarda halkı sahura kaldıran davulcular ve dinî bayramlarda davul çalarak dolaşan mahalle bekçileri çeşitli mâniler okurlardı. "Ramazan (bayram veya davulcu) mânileri" adı verilen bu mânilerde ara ritim vuruşu, yani kupleler arası vuruş 2 + 2 + 3 olmak üzere yedi veya dokuz derbelidir.

Davul başta Ömer Hayyâm, Şeyh Sa'dî, Nâbî ve Nedîm olmak üzere birçok şaire, bazı müzikşinaslara ve ressamalara konu olmuştur. Türk müzikisi bestekârlarından Ali Rifat Çağatay'ın "Davul Havası" adlı eseriyle XVI. yüzyıl İtalyan ressamlarından Vittore Capaccia'nın halen Venedik Akademisi'nde bulunan "Tambure di Turco" adlı ünlü tablosu bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 622, 644; H. G. Farmer, *Turkish Instruments of Music in the Seventeenth Century*, Glaskow 1937, s. 17-18; a.m.f., "Davul", *İA*, III, 498-501; a.m.f., "Tabl-hâne", a.e., XI, 604-610; A. Adnan Saygın (Saygun), *Rize, Artvin ve Kars Havâlisi Türkü, Saz ve Oyunları Hakkında Bazı Malumat*, İstanbul 1937, s. 58-61; Ali Rıza Yalçın, *Cenup-ta Türkmen Çalgıları*, Adana 1940; Mahmud Ragıp Kösemihal, *Türk Askerî Müzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 1-40; a.m.f., *Musiki Sözlüğü*, İstanbul 1961, s. 60; a.m.f., *Türk Vurmalı Çalgıları*, Ankara 1975, s. 8-16, 28-44, 59; a.m.f., *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, Ankara 1991, s. 69, 142-145, 200-201; a.m.f., "Halk İnanışlarında Davul", *TFA*, II/39 (1952), s. 613-615; a.m.f., "Davul-Zurna Hakkında", a.e., IV/78 (1956), s. 1241-1242; a.m.f., "Mehterhane ve Davul-Zurnalı Halk Oyunları", a.e., V/106 (1958), s. 1697-1699; Şenel Önal, *Türk Halk Müzikisi Ansiklopedisi*, İstanbul 1979, s. 24, 339; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihi-ne Giriş*, Ankara 1987, VIII, 1-238; Veysel Arseven, "Türk Halk Çalgıları", *TFA*, VI/142 (1961), s. 2393; Yılmaz Elmas, "Ramazan Davulu", a.e., VIII/163 (1963), s. 2970-2972; Hedwig Usbeck, "Türklerde Müzik Aletleri -10-", *MM*, sy. 245 (1969), s. 27-28; sy. 246 (1969), s. 27; E. Ruhi Üngör, a.e. (Türk Davulu özel sayısı), sy. 321, tür.yer.

NURİ ÖZCAN

ed-DAV'Ü'L-LÂMÎ'

(الضوء اللامع)

Muhammed b. Abdurrahman
es-Sehâvî'nin
(ö. 902/1497)
hicrî IX. yüzyılın tanınmış
kişileri hakkındaki eseri.

Sehâvî'nin en meşhur eseri olup tam adı *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-(ebna'i a'yâni' ulemâ'i) karnî't-tâsi'* dir. On iki cüz halinde düzenlenen eserin ilk on cü-

zünde 10.000'den fazla kişinin biyografisi alfabetik sıra ile verilmektedir. On birinci cüz ise şahısların künye, lakap ve nisbelerine ayrılmıştır. On ikinci cüzde yine alfabetik sıraya göre 800'den fazla meşhur kadının biyografileri bulunmaktadır. Müellif sekizinci cüzde kendi biyografisini de vermiştir (s. 2-32).

Müellif eserinde 801-896 (1398-1491) yılları arasında Mısır, Suriye, Hicaz, Yemen, Anadolu ve Hint ülkelerinde yaşamış olan âlimler, kadılar, edipler, şairler, halifeler, sultanlar, emîrler ve vezirler hakkında bilgi vermiş, ayrıca ahlâk yönünden beğendiği birkaç gayri müslimi de kısaca anlatmıştır. Sehâvî bu eserini hazırlarken faydalandığı kaynakların bir kısmını mukaddimede, bir kısmını da biyografilerin sonunda belirtmiştir. Bunlar arasında en çok istifade ettiği eserler olarak üstadı İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *İnbâ'ü'l-ğumr, Ref'ü'l-işr, ed-Dürerü'l-kâmine, el-Mu'cem, Lisânü'l-Mizân, Fevâ'idü'r-rihle*, Bedreddin el-Aynî'nin (ö. 855/1451) *İkdü'l-cümân*, Makrîzî'nin (ö. 845/1442) *Sülûk ve el-'Ukûd*, İbn Hatîb en-Nâsirîyye'nin (ö. 843/1440) *ed-Dürü'l-muntehab*, Taکیyyüddin el-Fâsî'nin (ö. 832/1429) *Şifâ'ü'l-ğarâm ve el-'İkdü's-semîn*, Necmeddin İbn Fehd'in (ö. 885/1480) *İthâfü'l-verâ ve Mu'cem*'i zikredilebilir.

Sehâvî biyografileri hazırlarken yazılı kaynaklarla yetinmemiş, ayrıca şahsın kendisinden, akrabalarından veya onu tanıyanlardan bilgi toplamış, verdiği bilgilerin doğru olmasına dikkat etmiştir. Biyografileri kaynaklardan naklederken bazan ilâve ve tachihlerde bulunmuş, ele aldığı kişinin önce etrafıca kimliğini tesbit ettikten sonra hangi şehirde, hangi medreselerde kimlerden ders okuduğunu da kaydetmiştir. Münasebet düş-tükçe müderrisler arasındaki anlaşmazlıklara, makam ve mansıb kavgalarına, birbirleri hakkındaki takdir ve tenkitlerine de temas eden Sehâvî, çeşitli kim-selerden ders okuyan ve icâzet alan âlimlerin okudukları ve ders verdikleri med-reseler, ders müfredatı, hocaların ilmî ve ahlâkî durumları hakkında da bilgi vermiştir. Böylece eser sayesinde hicrî IX. yüzyıl İslâm dünyasının belli başlı ilim merkezleri, ilmî kuruluşları, öğretim usul-leri ve ilmî seviyeleri hakkında çok zen-gin mâlumat elde edilmektedir. Bazı bi-yografiler vesilesiyle çeşitli zamanlar-da meydana gelen salgın hastalık, sel, yangın, zelzele gibi âfetlere de temas edilmektedir. Biyografisi verilen âlimin

hükümdar, diğer devlet erkânı ve halk nazarındaki yeri, sultana eser takdimi geleneği ve sultan tarafından yapılan başışlar anlatılırken devrin bir başka yönü, devletin ilmî kuruluşlarla olan münasebetleri de tesbit edilmiş olmaktadır.

Eserde ağırlık noktası daha çok âlimler üzerinde olmakla beraber halife, sultan, emîr ve eşrafın biyografilerine de gerekli önemin verildiği söylenebilir. Bunlar hakkındaki özet bilgiler sıralanırken zaman zaman devlet idaresinde görülen rüşvet ve adam kayırmalara da temas edilir.

Bazı devlet başkanları ve âlimler hakkındaki araştırmaların dikkatli ve tarafsız bir şekilde yapıldığı söylenemez. Meselâ İstanbul'un Türkler tarafından fet-hi sıradan ve basit bir olay olarak geçiş-tirildiği gibi Fâtih Sultan Mehmed hakkındaki bilgiler hem çok kısa hem de hatalıdır.

Sehâvî bu eserinde hiçbir ilmî ve siyâsî niteliği olmayan kişilere de yer vermektedir. Onun medrese kapıcıları, mezar bekçileri ve berberlerin yalnız isimlerini yazmaktaki maksadını anlamak güçtür. Bunun gibi birkaç aylıkken ölen veya dokuz on yaşlarında kendisinden bazı bilgiler almış olan çocukların böyle bir eserde niçin zikredildiği bilinmemektedir. Biyografilerin bir kısmında yer yer dedikodu cinsinden bilgilere de rastlanmaktadır.

Çeşitli müellifler tarafından tenkit edilmesine rağmen bir bütün olarak ele alındığında eserin ilmî ve ciddi bir çalışma ürünü olduğu söylenebilir. Kitap özellikle Burciyye Memlûkleri'nin kültür tarihi açısından önemli bir kaynaktır. *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, Hüsâmeddin el-Kudsî tarafından on iki cüz halinde yayımlanmış (Kahire 1353-1355), ayrıca Bulak ve Beyrut'ta da basılmıştır (ts.).

Celâleddin es-Süyûtî *ed-Dav'ü'l-lâmi'*'i tenkit için *el-Kâvî' alâ Târîhi's-Sehâvî* adlı bir risâle yazmıştır (Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, s. 337). İbnü'ş-Şemmâ' *el-Kabesü'l-hâvî li-ğureri'd-Dav'ü'l-lâmi'*, İbn Abdüsselâm el-Menüfî *el-Bedrü't-tâli' mine'd-Dav'ü'l-lâmi'* adlı eserlerinde *ed-Dav'ü'l-lâmi'* den seçmelerde buldukları gibi Ahmed el-Kastallânî de *en-Nûrû's-sâti' fi muhtaşari'd-Dav'ü'l-lâmi'* adıyla eseri ihtisar etmiştir (Brockelmann, *GAL*, II, 43; *Suppl.*, II, 31-32.).